

zijn vlaamse editoriaalen moeilijk ? ... toepassing en evaluatie van enkele leesbaarheidsformules

greet riebbels

INLEIDING

Het ontwerpen en gebruiken van leesbaarheidsformules is oud en omstre-
den.

Rudolf Flesch publiceerde zijn Reading Ease Formule in 1946 (1), Douma
vertaalde haar naar het Nederlands in 1960.

Heel wat linguïsten en communicatiewetenschappers volgden sindsdien
hetzelfde spoor, in en buiten ons taalgebied.

Velen oðk voegden kritische noten toe omtrent de validiteit van het meet-
instrument, de representativiteit van de basisteksten die werden voor-
gelegd aan de proefpersonen, de (mis)bruikbaarheid van de opgenomen
variabelen (woord- en zinslengte), en de relativiteit van de bekomen uit-
slagen (Van Hauwermeiren 1975; Van Poecke 1976).

In het begin van de jaren tachtig verscheen in Nederland een overzichts-
artikel met de stand van zaken op het gebied van leesbaarheidsformules (X
1982).

De auteurs wijzen daarin onder meer op de bovenvermelde methodologische bezwaren tegen de formules. Ze stellen vast dat er in feite 'nog bijzonder weinig bekend is over teksteigenschappen die met tekstmoeilijkheid zijn verbonden. Leesbaarheidsformules houden zich slechts zeer oppervlakkig en gebrekkig bezig met symptomen, vandaar ook leesbaarheidsformules.'

Het is volgens hen dan ook onzinnig om b.v. met een leesbaarheidsformule een individuele auteur te bekritisieren.

'Het concentreren op één of een beperkt aantal vormkenmerken draagt het gevaar in zich dat we algemene onderzoeksresultaten verklaren op individuele geschriften.'

Anderzijds heeft 'het doorlichten van artikelen met behulp van de formules ten minste het voordeel dat schrijvers geattendeerd worden op het bestaan van een communicatiebarrière, b.v. tussen wetenschappers en mindergeschoolden.'

Begin van de jaren tachtig konden de onderzoekers een duidelijke kentering in de benadering van de problematiek waarnemen: na een periode waarin vooral werd gewerkt aan het ontwikkelen van onderzoekstechnieken en meetinstrumenten voor geïsoleerde problemen, wordt opnieuw meer aandacht besteed aan geïntegreerd mediaonderzoek.

Ook wat de 'begrijpelijkheid' betreft, wordt het gebruik van de formules ontraden of verlaten. Men legt zich toe op het ontwikkelen van kwalitatieve en breder gerichte schrijfadviezen, en dit op basis van empirisch bekomen correlaties tussen tekstenkenmerken en prestaties van geteste proefpersonen, of op basis van intuïtie.

Het geloof in de voorspellende kracht van de formules taant.

Leesbaarheidsformules worden nog slechts met het nodige voorbehoud of helemaal niet meer aangewend.

Zo komen ze b.v. niet meer voor in het werkconcept van de Stuurgroep Eenvoudige Bestuurstaal (onlangs in Vlaanderen opgericht op initiatief van de Minister voor het Openbaar Ambt). De deskundigen zullen zich beperken tot het opstellen van (alweer) een handleiding Correct en Begrijpbaar Nederlands voor 12.000 ambtenaren en tot een herschrijfactie van bestaande ambtelijke teksten, met meer aandacht voor het profiel van de ontvangers.

Zo vermindert ook de aandacht voor formules in de literatuur rond verstaanbare taal.

Reesinck (1979) raadt formules b.v. enkel aan als een 'hulpmiddel voor de schrijver die de leesbaarheid van zijn eigen werk wil beoordelen'.

Lamers illustreert de evolutie nog treffender in zijn achtereenvolgende publikaties.

In de eerste uitgave van zijn boek 'Hoe schrijf ik een wetenschappelijke tekst' (Lamers 1979) leidt hij de Flesch-Douma formule (zonder deze met name te vermelden) nog als volgt in :

'De begrijpelijkheid van een tekst is bijna geheel te definiëren als de syntactische complexiteit, ongeacht de inhoud van de tekst. Hoe complexer de zin, hoe minder de lezer begrijpt en onthoudt...'

Daarbij voegt hij een eerste ontwerp van een eigen formule, op basis van zinslengte, woordlengte, bastaardwoorden en menselijke woorden, om te besluiten met een waarschuwing 'niet naar de formule toe te schrijven'. Tenslotte volgen enkele taalkundige regels (schrijfadviezen dus).

In de vierde herziene druk van het boek met dezelfde titel (Lamers 1986) legt de auteur al meer nadruk op de complexiteit van de verstaanbaarheidsproblematiek : hij verwijst o.m. naar de interacties tussen begrijpelijkheid, onthoudbaarheid en geloofwaardigheid, en relativeert het bereik van de formules :

'De begrijpelijkheid van een tekst valt uiteen in vier elementen : een goede tekststructuur, eenvoudige woorden en eenvoudige zinnen, kernachtige formulering (...), en aangenaamheid van de tekst (...). Hier (nl. in het hoofdstuk over de formules, n.v.d.r.) bespreken we alleen het tweede element...'

Vreemd genoeg laat hij de 'tien regels om begrijpelijk te schrijven' dit maal voorafgaan aan zijn uiteenzetting over de formules.

Aan de andere kant blijft hij het gebruik van twee formules propageren, nl. die van Flesch-Douma en een gloednieuwe door hemzelf ontworpen formule (op basis van de begrippen zin, clause, woord, bastaardwoord en letter). Hij geeft ook voorbeelden van herschreven versies van te moeilijke teksten, mét de respectievelijke formuleresultaten.

Nog drie jaar later (Lamers 1989) schijnt Lamers' scepticisme omtrent leesbaarheidsformules alweer te zijn toegenomen. De Flesch-Douma Reading Ease formule vormt ditmaal de afsluiting van een reeks van 15 'Regels voor begrijpelijk taalgebruik'. De formule Lamers is verdwenen en de inleiding op Flesch-Douma luidt :

'De betrouwbaarheid van deze formule verminderde in de loop van de tijd, want de taal veranderde. Zo schijnen we iets langere woorden te gebruiken dan 40 jaar geleden; ook onze zinnen zijn wat langer geworden. In Amerika wordt voor het huidige Amerikaans deze formule als verouderd beschouwd, maar de betrouwbaarheid voor het Amerikaans is toch nog

70 %. In Nederland is deze formule erg populair; de betrouwbaarheid ervan voor de Nederlandse taal is 50 %. De huidige taalkundigen gaan ook niet meer uit van formules om teksten te beoordelen. (...) Daarom is voor een eerste controle de formule van Flesch-Douma nog in gebruik gebleven, al zij het met de nodige reserves.'

Zijn eigen formule komt in deze editie niet meer voor. Intussèn hadden wij in een seminarie-oefening (zie verder) ondervonden dat de toepassing van deze formule inderdaad veel moeilijkheden opleverde.

Eind 1990 stelt Lamers tenslotte in een telefonisch gesprek dat 'formules totaal achterhaald zijn'. Hij haalt daarbij als voornaamste tekortkomingen aan :

- het ontbreken van variabelen die de structuur van de tekst operationaliseren;
- de te rudimentaire indeling in doelgroepen;
- het blijvende valideringsprobleem wegens de onafgebroken ontwikkeling van een taal.

De vanzelfsprekendheid waarmee men de verstaanbaarheidsproblematiek in verband bracht met leesbaarheidsformules kalft dus af. Men moet nu eenmaal rekening houden met het feit dat formules slechts testen wat ze testen : dat is in dit geval de relatie tussen een beperkte keuze van indicatoren en het leesgemak bij een bepaald publiek.

Een aantal verschijnselen hebben o.i. de afkeer voor formules bevorderd :

- Het arbeidsintensieve aspect van zowel het ontwerp als het gebruik van de leesbaarheidsformule. Uiteindelijk berust een goede formule immers op een langdurige wetenschappelijke procedure : het kiezen van tekstfragmenten, het selecteren van meetbare variabelen, het selecteren van de proefpersonen, het ontwerpen en laten uitvoeren van een tekstbe-griptoets, het ijken, en het opstellen van een interpretatieschaal.
- Het taal- en tijdsgebonden karakter van de formule. Elke taal heeft immers eigen kenmerken (gemiddelde woordlengte, morfologie, zinsbouw...). Bovendien evolueert de taal zelf én de taalvaardigheid van haar gebruikers in de tijd, waardoor in principe een voortdurende controle en actualisering van de formule noodzakelijk is.
- De verschuiving van de aandacht in de communicatiewetenschap van de geschreven naar de auditieve en audiovisuele boodschappen. Aanvankelijk paste men bij de studie van de verstaanbaarheid van radio- en televisie-informatie ook leesbaarheidsformules toe op de tekst. Maar dit bleek al vlug naast de kwestie. Voor de radio moest men immers ook rekening houden met intonatie, spreesnelheid, accentuering, stemtimbre, articulatiespanning enz.; voor de televisie met de

combinatie van visuele en auditieve signalen (Riebbels 1988; Renckstorf en Rohland 1980). Een eenvoudige formule ontwerpen om dit complexe gebeuren in te vangen was dus niet meer mogelijk.

Dat betekent niet dat de studie van de problematiek als zodanig werd verlaten. De Scandinavische school kwam b.v. tot interessante bevindingen op het vlak van de verstaanbaarheid van radioboodschappen. Olle Findahl en Birgitte Hoijer (1985) bewezen o.m. dat de herhaling van oorzaken en gevolgen in een nieuwsitem (verhoogde redundantie dus) een positieve invloed had op het hele radiobericht.

En de Duitser B. Wember (1976) verlegde de grenzen van het verstaanbaarheidsonderzoek door te wijzen op de intrinsieke kwaliteitskenmerken van de beeldtaal en op het belang van congruentie tussen de auditieve (verbale) en de visuele informatie bij televisieboodschappen. 'Klassieke' leesbaarheidsformules kregen geen plaats meer in dergelijke onderzoeksopzetten.

- De neiging om maatschappelijke problemen holistisch, op een geïntegreerde wijze te benaderen, waarbij men stelt dat de verschillende doelstellingen en effecten (en dus ook de verstaanbaarheid) interageren en dus beter niet van elkaar geïsoleerd worden bestudeerd. De verpakking van de tekst beïnvloedt niet enkel de intellectuele opname door de recipient, maar genereert ook onbewuste, indirecte, emotionele en andere effecten.
- De reeds vermelde stroom van methodologische kritieken op het principe van de formule. Het geven van praktische adviezen bleef in dit opzicht veeleer buiten schot. Het liet bovendien toe méér variabelen (b.v. tekstenkenmerken) waarvan de invloed op de verstaanbaarheid was bewezen, te vermelden. Het bleef echter eenvoudiger adviezen te formuleren voor geschreven dan voor radiofonische of audiovisuele boodschappen (2).

TOEPASSING

Ondanks de bestaande bezwaren of misschien eerder omwille van het omstreden karakter van de methode, besloten wij op het Seminarie voor Informatiewetenschap aan de RUG om een project op te starten rond leesbaarheidsformules.

Zowel pedagogische doelstellingen als het intrigerende Lamers-verhaal stimuleerden ons daarbij.

Opzet : vergelijking van verschillende formules

We besloten een empirische vergelijking te maken tussen drie formules : de Reading Ease formule van Flesch, de minder bekende Human Interest formule van dezelfde auteur en uiteraard de formule Lamers (1986).

De formule *Flesch-Douma* (Reading Ease) luidt, aangepast voor het Nederlands :

$$R.E. = 206,84 - (0,77 \times \text{aantal lettergrepen per 110 woorden}) - (0,93 \times \text{gemiddeld aantal woorden per zin}) (3)$$

en wordt berekend op stalen van 100 woorden, willekeurig gekozen uit de te onderzoeken tekst.

De finale score vergelijkt men vervolgens met een schaal :

Score	Leesgemak	Onderwijsniveau (4)
0 - 30	zeer moeilijk	universitair niveau
30 - 45	moeilijk	v.w.o, h.b.o.
45 - 60	tamelijk moeilijk	m.b.o., m.a.v.o.
60 - 70	standaard	l.b.o., huishoudschool
70 - 80	tamelijk gemakkelijk	6de klas basisschool
80 - 90	gemakkelijk	5de klas basisschool
90 - 100	zeer gemakkelijk	4de klas basisschool

De formule van Lamers (syntactische complexiteit) gaat als volgt :

$$S.C. = (10 \times \text{aantal clauses per zin}) + (4 \times \text{gemiddeld aantal letters per woord}) + (1 \times \text{percentage bastaardwoorden})$$

Ook hier werkt men met stalen van 100 woorden. De uitkomst wordt andermaal vergeleken met een schaal :

Score	Onderwijsniveau
0 - 30	kleuters
30 - 35	lagere school
35 - 47	l.b.o.
47 - 55	m.b.o.
55 - 59	h.b.o.
59 en meer	wetenschappelijk

De definitie van de begrippen 'zin' en 'letter' zijn vrij duidelijk, hoewel niet alle twijfelgevallen worden opgelost. De bepalingen van 'clause' ('elke bijzin en beknopte bijzin') en van 'bastaardwoord' ('woord afwijkend van de Nederlandse woorden door spelling of door uitspraak of door volle klinker in een niet-beklemtoonde lettergreep') zullen echter veel problemen opleveren in de praktijk.

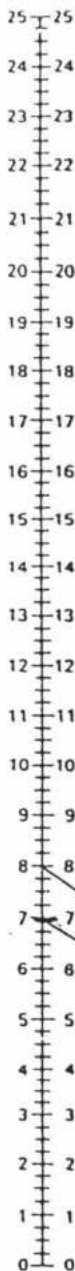
De *Human Interest test van Flesch* gaat ervan uit dat er een relatie is tussen betrokkenheid en verstaanbaarheid. De betrokkenheid probeert men te beïnvloeden door het gebruik van persoonlijke woorden en persoonlijke zinnen in de tekst.

- Persoonlijke woorden zijn alle persoonlijke voornaamwoorden die terugslaan op mensen, en altijd de woorden 'hij', 'hem', 'zijn', 'zij' en 'haar' (ook als die naar dieren of dingen verwijzen). Alle woorden (eigennamen en soortnamen) die vanzelfsprekend en direct herkenbaar mannelijk of vrouwelijk zijn (dus niet de voor beide geslachten geldende titels of naamaanduidingen zoals b.v. minister, kind, wederhelft, Smith...) dienen eveneens te worden meegeteld.
- Persoonlijke zinnen zijn :
 - aangehaalde of gesproken zinnen (behalve indirecte aanhalingen of erlebte rede);
 - vragen, bevelen, verzoeken en andere direct aan de lezer gerichte zinnen;
 - uitroepen;
 - grammaticaal onvolledige zinnen.

Na identificatie van de persoonlijke woorden en zinnen in de tekst kan de onderzoeker gebruik maken van een grafische schaal waarop hij met een meetlat de twee procentuele waarden verbindt en zo afleest wat de Human Interest Score bedraagt en in welke 'interesse-categorie' de tekst dus terechtkomt. (Deze werkwijze werd door ons gevolgd.).

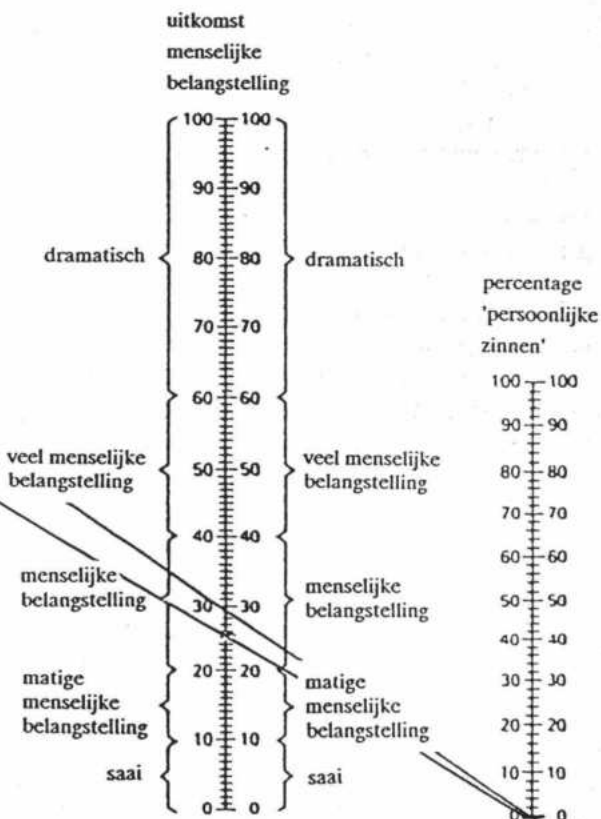
Menselijke belangstellingschaal

percentage
'persoonlijke
woorden'

Gebruiksaanwijzing :

Bepaal het aantal 'persoonlijke woorden' per 100 woorden en het aantal 'persoonlijke zinnen' per 100 zinnen. Zet uw uitkomst uit in de eerste en derde kolom en verbind de twee punten met een lijn. Het snijpunt met de middelste kolom geeft de mate van menselijke belangstelling aan van uw tekst.

Ofwel kan de score berekend worden via onderstaande formule, om ze nadien met behulp van een verbale schaal te interpreteren.

$$H.I. = (\text{percentage persoonlijke woorden} \times 3,645) + (\text{percentage persoonlijke zinnen} \times 0,314)$$

De H.I. interpretatietabel :

Kwalificatie menselijke belangstelling	Stijl	Soort Literatuur
60 - 100	dramatisch	roman
40 - 60	veel belangstelling	geïllustreerde weekbladen
20 - 40	belangstelling	opiniebladen
10 - 20	minder belangstelling	vakbladen
0 - 10	saai	wetenschappelijk

'De Human Interest test geeft de uitslag aan van de menselijke belangstelling, de mate van menselijke aanspreekbaarheid die uw tekst (meer dan uw onderwerp) de lezer biedt. De Reading Ease formule (leesgemak) geeft de mate weer waarin uw lezer uw geschrift kan lezen en begrijpen. Samen geven de twee uitslagen u een goed beeld van beide aspecten (gemakkelijk en prettig lezen) van leesbaarheid' (Flesch 1977).

De Human Interest formule wordt in de literatuur zelden vermeld. Er werd nooit systematisch onderzocht of ze wel bruikbaar is voor het Nederlands. Ook wij hebben dit niet gedaan in het kader van ons beperkt onderzoekspz. Maar het leek ons wel interessant om beide formules van Flesch op hetzelfde materiaal toe te passen en de resultaten te vergelijken.

Het onderzoeksmateriaal : editoriaalen

De drie hogervernoemde formules werden toegepast op het editoriaal in 7 Vlaamse algemene dagbladen :

'De Kern' in Het Belang van Limburg;

'Editoriaal' in Het Laatste Nieuws;

'Standpunt' in De Morgen;

'Komentaar' in De Standaard;

'Standpunt' in Het Volk;

'Kritisch Bekeken' in de Gazet van Antwerpen;

en het editoriaal (zonder titel) in De Financieel Economische Tijd.

Voor de steekproef werden 3 willekeurige weken (telkens 6 dagen, voor De Tijd 5 dagen) geselecteerd :

- 14 tot 20 december 1989 (testweek 1);
- 15 tot 21 februari 1990 (testweek 2);
- 19 tot 24 november 1990 (testweek 3).

Telkens werden *twee* van de drie formules toegepast op elk van de 123 onderzoekseenheden en dit telkens door twee onafhankelijke codeurs (studenten communicatiewetenschap). Alle berekeningen werden nadien nog eens gecontroleerd.

DE RESULTATEN

Wij geven hieronder enkel de gemiddelden per krant en per testweek (dus niet de dubbele scores per artikel).

Hierbij moeten we wel vermelden dat de spreiding van uitkomsten in één week aardig kon variëren van editoriaal tot editoriaal. Hoge afwijking-coëfficiënten kwamen voor bij alle kranten en in alle weken. We delen hier niet alle details terzake mee, maar duidelijk is in ieder geval dat het 'leesgemak' geen constante is binnen de respectievelijke dagbladen. Uitspraken over 'de' verstaanbaarheid van deze of gene krant moeten dus enigszins worden gerelativeerd.

Anderzijds bemerkten we ook soms afwijkende scores, bekomen door de verschillende codeurs na toepassing van dezelfde formule op dezelfde steekproef uit hetzelfde editoriaal... hetgeen vragen oproept bij de betrouwbaarheid van het meetinstrument zelf (zie verder).

De *Reading Ease* formule van *Rudolf Flesch* (drie testweken) geeft volgende resultaten voor de verstaanbaarheid van de Vlaamse editorialen :

TABEL 1 : Leesbaarheid volgens R.E. formule van Flesch

Krant	Testweek 1	Testweek 2	Testweek 3	Gemiddelde
GvA	50,90	40,60	52,50	48,00
HV	50,60	45,00	43,60	46,40
DM	45,30	43,30	49,00	45,80
DS	40,90	45,30	46,00	44,00
HBvL	46,60	43,30	40,40	43,40
HLN	44,02	42,00	44,00	43,30
DFET	41,50	41,70	34,30	39,10

Voor alle duidelijkheid : hoe hoger de behaalde score bij Flesch, hoe gemakkelijker de tekst (cf. supra).

Als we deze resultaten toetsen aan de interpretatieschaal van Flesch, dan vallen enkel de GvA, Het Volk en DM onder de categorie 'tamelijk moeilijk' (hoger secundair onderwijs). Alle overige kranten (editorialen) zijn 'moeilijk' te begrijpen, d.w.z. dat je er (omgezet naar het Belgisch onderwijsstelsel) een niveau van hoger niet-universitair onderwijs voor zou nodig hebben.

Vergelijken we deze resultaten met die van de verstaanbaarheidsformule van Lamers (enkel testweek 1 en 2) :

TABEL 2 : Leesbaarheid volgens S.C. formule van Lamers

Krant	Testweek 1	Testweek 2	Gemiddelde
GvA	46,60	48,30	47,40
DS	47,40	47,60	47,50
HBvL	48,30	50,00	49,10
HV	47,30	52,00	49,60
HLN	50,40	49,00	49,70
DM	49,20	50,50	49,80
DFET	51,20	51,10	51,15

Hier geldt : hoe hoger de score, hoe moeilijker de tekst.

Het eerste wat aan deze resultaten opvalt is dat de formule van Lamers verbazend weinig onderlinge verschillen naar voren brengt. Als we de scores naast de interpretatieschaal van Lamers plaatsen, blijken *alle* kranten in de categorie (47 - 55) hoger secundair onderwijs te vallen. Lamers is dus relatief mild wat de moeilijkheidsgraad van teksten betreft, vergeleken bij Flesch.

De volgorde van kranten qua verstaanbaarheid wordt evenmin behouden : De Tijd blijft in beide gevallen de moeilijkste krant en de Gazet van Antwerpen de gemakkelijkste, de tussenliggende rangschikking verschilt echter.

Op zich zijn de resultaten niet zo bijster goed, vermits het hier toch gaat over massakranten die zich niet in de eerste plaats richten tot hogeschoolden. De Vlaamse dagbaden overschatten blijkbaar schromelijk het niveau van hun lezers : slechts de intellectuele toplaag wordt volgens deze resultaten met succes bereikt.

Tenslotte zijn er nog de resultaten van de *Human Interest Test van Flesch* (de zgn. 'menselijke belangstelling'). Deze werd enkel getest gedurende de derde testweek, en ze laat andermaal verrassingen zien :

TABEL 3 : Leesbaarheid volgens Human Interest formule van Flesch

Krant	Human Interest scores (testweek 3)
DS	43,0
HLN	39,4
HV	36,0
DM	35,6
GvA	33,4
HBvL	31,8
DFET	29,0

Alle artikels kunnen volgens de interpretatieschaal (hoe hoger de score, hoe meer menselijke belangstelling) op 'belangstelling' rekenen, behalve De Standaard, waar de redacteurs een stijl schijnen te hebben die 'veel belangstelling' wekt. De Financieel Economische Tijd bengelt voor de derde maal aan het staartje van de lijst, maar kan - in tegenstelling tot de andere onderzochte kranten - het niveau van haar lezers tot verschoning inroepen : deze krant profileert zich namelijk bewust naar 'een selectief publiek, meer specifiek naar bedrijfsverantwoordelijken en beleggers' (X 1990).

Deze krant axeert zich bovendien op economische onderwerpen, die op zich al 'droger' zijn dan de thema's in de andere dagbladen.

METHODOLOGISCHE BEDENKINGEN

Het was ons in dit onderzoek meer te doen om een evaluatie van de methode (de verstaanbaarheidsformules) dan om de praktische resultaten. Daarom eerst enkele methodologische opmerkingen.

- Door elke formule minstens twee maal (nl. door twee codeurs) op dezelfde onderzoekseenheid te laten toepassen, kregen we zicht op de betrouwbaarheid van het meetinstrument zelf. 'Er is sprake van betrouwbaarheid indien het waarnemingsinstrument bij herhaalde toepassing op dezelfde, onveranderd gebleven onderzoekseenheden, precies dezelfde waarde van de empirische variabele als meetresultaat oplevert' (Billiet 1990). Daarbij kwamen we tot de vaststelling dat de

Human Interest formule veel minder, en de Lamers formule enigszins minder betrouwbaar zijn dan de Reading Ease formule. Dit verschijnsel hangt uiteraard nauw samen met de rigide operationalisering van de gebruikte variabelen. Hoe meer twijfels bij het tellen, des te meer verschillen in resultaten bij de codeurs, en des te lager de betrouwbaarheid.

- Aan die operationalisering van variabelen én het juiste telsysteem schort nog één en ander. Dat is voornamelijk het geval voor de begrippen 'bastaardwoord', 'clause' (Lamers) en 'persoonlijke zin' (Flesch). Tellen we b.v. geen, één of twee bastaardwoorden in : Amnesty International, BRT 1, ministercomité...
- De aard van de gebruikte variabelen oefent soms op zeer onevenwichtige manier invloed uit op de finale score. Zo wegen de clauses per zin bij Lamers 10 maal meer door dan de bastaardwoorden, terwijl de variabele woordlengte ($x 4$) in de praktijk een zeer stabiele waarde van ± 20 bleek op te leveren. Zo heeft het percentage persoonlijke woorden in de Human Interest formule van Flesch ruim tien keer meer invloed dan het percentage persoonlijke zinnen ($x 3,7$ t.o.v. $x 0,32$).
- Het voorkomen van cijfers vergroot de afstand tussen de resultaten van Lamers en Flesch, omdat zowel de codeerinstructies als de gebruikte indicatoren verschillen.

'1989' wordt bij Lamers als volgt geteld :

1 woord, 4 letters = 4 letters per woord (dus een woordlengte die veel lager ligt dan het gemiddelde, hetgeen de score naar 'gemakkelijk' toehaalt).

'1989' wordt bij Flesch echter anders geteld :

1 woord, 10 lettergrepen = 10 lettergrepen per woord (dus een lettergrepenaantal dat hoger ligt dan het gemiddelde, en de score naar 'moeilijk' doet neigen).

Flesch is zich van deze wolfsklem bewust en schrijft :

'Maar staan er in uw tekst nogal wat cijfers, of lange cijfers, dan zal uw berekening beter kloppen als u deze getallen bij het tellen overslaat'.

Blijft alleen de vraag waar de grens van de 'nogal wat' precies ligt. En beïnvloedt het feit dat veel cijfers voorkomen in een tekst de leesbaarheid niet a priori ?

- De Nederlandse taal (en schrijfwijze) zelf levert soms moeilijk op te lossen twijfels op : wat doe je b.v. met 'Interbrewvestigingen' en 'Interbrewvestigingen' in dezelfde tekst ? Is 'weekend' wél een bastaardwoord en 'weekeinde' niet ?

BESLUIT

Ons komt het voor dat, van de drie vergeleken formules, de Reading Ease Formule van Flesch de weliswaar strengste, maar best onderbouwde, betrouwbaarste en meest geldige resultaten oplevert. Lamers' vooronderzoeken bij het ontwerpen van zijn formule zijn vrij dubieus, de H.I. formule mankt door de hiaten in de afbakening van de indicatoren, en ook wel in de theoretische onderbouwing. Bovendien is deze laatste formule niet getoetst op haar bruikbaarheid voor het Nederlands.

Gezien de opgesomde zwakheden kunnen alle drie de testen slechts een indicatieve waarde hebben en bezitten de scores geen voorspellingskracht (meer).

Om die te bereiken zouden we een grootscheepse actualiseringsoperatie kunnen suggereren, anno 1991 én uiteraard met Nederlandse teksten en proefpersonen.

Belangrijker is echter een algemene hernieuwing van de wetenschappelijke belangstelling voor de verstaanbaarheid (van alle soorten boodschappen). Zoals de werkgroep begrijpelijkheidsonderzoek het reeds in 1982 stelde, zijn er nog ontzettend veel hiaten in de theoretische kennis op dit vlak. In navolging van de Scandinavische onderzoekers dient ook in ons taalgebied werk gemaakt van onderzoek naar beïnvloedende factoren die het niveau van het semantische en zelfs het syntactische overstijgt. Voor geschreven boodschappen denken wij dan vooral aan onderzoek naar de intrinsieke opbouw van teksten. Het is immers opvallend dat schrijfadviezen juist dit aspect vaak onbesproken laten: men springt van woord- en zinsniveau over naar lay-out-technische richtlijnen. Ook voor radio en televisie is er een grote nood aan verder experimenteel onderzoek. Aan de RUGent werden reeds twee licentiaatsverhandelingen gemaakt over de verstaanbaarheid van radio-boodschappen en loopt er momenteel een onderzoeksproject rond begrijpelijkheid van audiovisuele boodschappen.

Inzichten op basis van wetenschappelijk onderzoek kunnen de praktijk (produktie van duidelijke teksten) enkel ten goede komen.

Bij de studenten die aan dit onderzoek hebben meegewerkt is de waakzaamheid in ieder geval aangescherpt.

NOTEN

- (1) Pas in 1977 verscheen daarvan de vertaling in het Nederlands : Flesh, R. (1977), *Helder schrijven, spreken en denken*. Deventer.
- (2) Voor het Nederlandse taalgebied werden dergelijke adviezen o.a. geformuleerd (telkens op basis van eigen experimenteel-wetenschappelijk onderzoek) door Capel, L. (1986), *Radionieuwsdienst gepresenteerd... een onderzoek naar de invloed van presentatie op de overdracht van informatie*. Amsterdam, NOS Dienst opleidingen; en (voor televisie) door Heuvelman, A. (1984), *Invloed van programmastijl op het leren van televisie*. Twente, Technische Hogeschool.
- (3) Voor een gedetailleerde beschrijving van de te volgen procedure en de operationalisering van de begrippen verwijzen we eerder naar Flesch, R. (1977), *Helder schrijven, spreken en denken*. Deventer, Van Loghum Slaterus dan naar Lamers, H.A.J.M. (1986), op. cit.
- (4) v.w.o. = voortgezet wetenschappelijk onderwijs;
h.b.o. = hoger beroepsonderwijs;
m.b.o. = middelbaar beroepsonderwijs;
l.b.o. = lager beroepsonderwijs;
m.a.v.o. = middelbaar algemeen voortgezet onderwijs.

LITERATUURLIJST

- Billiet, J.B. (1990), *Methoden van sociaal-wetenschappelijk onderzoek : ontwerp en dataverzameling*. Leuven.
- Findahl, O. en Hoijer, B. (1985), Some characteristics of news memory and comprehension in *Journal of broadcasting and electronic media*, 29 (4) : 379-397.
- Flesch, R. (1977), *Helder schrijven, spreken, denken*. Deventer.
- Lamers, H.A.J.M. (1979), *Hoe schrijf ik een wetenschappelijke tekst*. Muiderberg.
- Lamers, H.A.J.M. (1986), *Hoe schrijf ik een wetenschappelijke tekst*. Muiderberg.
- Lamers, H.A.J.M. (1989), *Handleiding voor PR- en reclameteksten*. Muiderberg.
- Reesinck, B.N.M. (1979), *Handboek voor de Nederlandse bedrijfsjournalistiek*. Bloemendaal.
- Renckstorf, K. en Rohland, L. (1980), *Nachrichtensendungen im Fernsehen*. Berlijn.
- Riebbels, G. (1988), *Verstaanbaarheid van radionieuws : een literatuurstudie*. Rijksuniversiteit Gent, Licentiaatsverhandeling Communicatiewetenschap.
- Van Hauwermeiren, P. (1975), *Het leesbaarheidsonderzoek*. Groningen.
- Van Poecke, L. (1976), *Het trouweloze medium. Een onderzoek naar de correctieve retoriek van het leesbaarheidsonderzoek*. Leuven.
- Wember, B. (1976), *Wie informeert das Fernsehen*. München.
- X (1982), Leesbaarheidsformules, een overzichtartikel in *Massacommunicatie*, 10 (3) : 115.
- X (1990), Antwerpen, Uitgeversbedrijf Tijd, onuitgegeven informatieve brochure voor bezoekers.